

Miško Šuvaković

AFEKT / INTENZITET / KONCEPT - studija slučaja iz eksperimentalne humanistike¹

¹ Preuzeto i prerađeno iz rukopisa neobjavljene knjige *Twisted Wonderland / Uvrnuta Zemljačuda / 14 dijagrama / eksperimentalna i interaktivna humanistička teorija, 2024-2025.*

AFFECT / INTENSITY / CONCEPT - a case study in experimental humanistics

Izvorni znanstveni rad
Primljen: 1. rujna 2025.
Prihvaćen: 24. studenog 2025.
DOI: 10.65265/ndhdx97

Original scientific paper
Received: September 1, 2025
Accepted: November 24, 2025
DOI: 10.65265/ndhdx97

Miško Šuvaković, miodragsuvakovic@gmail.com

Fakultet za medije i komunikacije, Beograd
The Faculty of Media and Communications, Belgrade

Sažetak U eseju biće reči o različitim teorijama afekta i njihovim transpozicijama u domenu spekulativne filozofije, estetike, teorije umetnosti, teorije medija, tehnologije i politike. Afekt se pretpostavlja i tumači kao stvarna ili zamišljena sila varijantnog ili invarijantnog intenziteta koji deluje na telo gledaoca, slušaoca, čitaoca ili saučesnika u neizvesnom događaju. Razrađuje se razlika afekta i emocije. Zatim se analiziraju i raspravljaju stvarne ili fikcionalizovane povezanosti afekta čulnog, konceptualnog i diskurzivnog znanja o spoljašnjem silovitom i intenzivnom dejstvu na telo. Namera autora eseja je da pokaže i argumentuje da ne postoji jedan celovit koncept afekta, već da su moguće različite spekulacije o afektu, refleksije doživljaja afektivnog dejstva, izvođenja afekta kao neimenovane intenzivne sile, kao imenovane sile te kao koncepta koji se može realizovati određenim estetskim i umetničkim medijima (Todorović, Thome, Graham, Makavejev, Dreyer), ali i tehnologijama proizvodnje agresivnog i nasilnog impakta na pojedinca ili malu tj. veliku grupu pojedinaca. Posebna pažnja se posvećuje raspravi razlika izvođenja afekta u politici, vizuelnim umetnostima, muzici, književnosti, filmu ili televiziji. Na opštoj teorijskoj razini karakteristično je uspostavljanje razlika između konceptualne, diskurzivne i narativne analize i rasprave prepoznavanja, identifikovanja i prezentovanja afekta i afektivnog impakta. Biće jasno naznačene razlike u doživljaju i tumačenju afekta u filozofiji (de Sponzoza, Deleuze & Guattari), psihoanalizi (Lacan), estetici i teoriji medija i kulturi (Massumi, Bruno, Ahmed).
Ključne reči: afekt, intenzitet, politika afekta, telo, tehnologija

Abstract The essay will discuss various theories of affect and their transpositions into the domains of speculative philosophy, aesthetics, art theory, media theory, technology, and politics. Affect is assumed and interpreted as a real or imagined force of variant or invariant intensity that acts on the body of a viewer, listener, reader, or participant in an uncertain event. The difference between affect and emotion is elaborated upon. Then, the real or fictionalized connections of affect to sensory, conceptual, and discursive knowledge about the external forceful and intense impact on the body are analyzed and discussed. The author's intention is to demonstrate and argue that there is no single comprehensive concept of affect, but rather that various speculations about affect, reflections on the experience of affective action, executions of affect as an unnamed intense force, as a named force, and as a concept that can be realized through certain aesthetic and artistic media (Todorović, Thome & Graham, Makavejev, Dreyer), as well as technologies of producing aggressive and violent impact on an individual or a small or large group of individuals, are possible. Special attention is paid to the discussion of differences in the execution of affect in politics, visual arts, music, literature, film, or television. At a general theoretical level, it is characteristic to establish differences between conceptual, discursive, and narrative analysis and discussion of the recognition, identification, and presentation of affect and affective impact. Differences in the experience and interpretation of affect in philosophy (de Spinoza, Deleuze & Guattari), psychoanalysis (Lacan), aesthetics, media theory, and culture (Massumi, Bruno, Ahmed) will be clearly indicated.
Key words: affect, intensity, politics of affect, body, technology

Afekt narušava *status quo*.

Status quo je narušen intenzitetom afekta.

Narušena je aura oko tela. Narušena je stabilnost tela, sigurnost u sebe, kontrola straha.

Telo se uznemirava – pobuđuje, pokreće, destabilizuje – u odnosu na spoljašnji okružujući i dejstvujući, najčešće neintencionalan, svet povezan linijama delovanja intenzivnih sila sa drugim živim telima (*creatures*), stvarima (*dinge*), predmetima (*objects*), događajima (*events; ereignis*), materijalnim, najčešće, čulnim odnosima i procesima (*sensualité*).

Narušavanje *statusa quo* ne vodi ka konačnom razrešenju antagonističke ili konfliktne situacije između stvari/predmeta i živog tela, između dva ili N živih ljudskih ili životinjskih tela. Narušeni *status quo* vodi ka neodređenoj – sivoj – zoni pobuđene ili povišene ili neuobičajene situacije za tela – za telo koje reidentifikuje svoju trenutnu situaciju bez uvođenja specifične semantičke ponude. Pobuđena, povišena, destabilizovana ili neuobičajena situacija tela ne dobija specifično „referencijalno ime“, nije simbol već jeste dejstvo, impakt ili trag intenziteta sila. Reč je, zato, o „afektu“ (spoljašnjem intenzitetu u odnosu na telo), a ne o „emociji“ (subjektivnom pokretnom i ispoljenom sadržaju o pobuđenosti/uzbuđenosti tela, unutrašnjem intenzitetu u odnosu na kožu kao omotač tela).

Brian Massumi, na primer, odbija da *vidi* afekt i emociju kao sinonimne koncepte: afekt ≠ emocija. Ako je afekt intenzitet koji sledi neuporedive logike i sheme u različitim porecima stvari – emocija jeste subjektivni sadržaj, sadržaj koji se identifikuje kao sasvim lični sadržaj pun referencijalnih, indeksnih ili simboličkih značenja (Massumi, 2002, str. 27–28). Giuliana Bruno, blisko mada sa bitnim razlikama, precizira da su **emocije** obično povezane s određenim osećajem ili reakcijom na izazov. Osoba je obično svesna svojih emocija. Biti svestan znači intencionalno reflektovati pobuđenost ili, možda, uznemirenost tela. Afekt pretpostavlja širim a manje definisanim stanjem, koje obuhvata telesne senzacije i reakcije koje nisu nužno artikulisane jezikom i konceptualno predočene. Afekti su češće opisani kao osnovne telesne reakcije koje mogu postojati izvan svesne kontrole ili pre artikulacije u određene sasvim specifične emocije. Zato je emocije interpretirala sledećim izvođenjem:

Latinski koren reči *emotion* („emocija“) jasno govori o pokretnoj sili, a „e“ označava kretanje „napolje“. Značenje emocije je, dakle, istorijski povezano sa pokretom napolje, migracijom, prenosom iz jednog mesta u drugo. Proširujući ovu etimologiju, knjiga stvara vlastitu (e)mociju (/e/motion), pojača-

vajući fundamentalno migracioni smisao tog pojma dok u praksi koristi haptički efekat transporta koji podržava formacije kulturalnog putovanja. Upravo ovde, baš u ovoj emociji, ugrađena je pokretna slika, sa svojom vlastitom psihogeografskom verzijom transporta (Bruno, 2018, str. 6–7).

Govor o afektu i emocijama (Ahmed, 2020, str. 298–299) ostaje istovremeno povezan modalitet (emocija i afekt mogu činiti jedan dejstvujući paket) i nepovezan modalitet (emocija i afekt se nužno po svom izvedbenom i funkcionalnom karakteru razlikuju i ne dodiruju). Drugim rečima:

afekt → prethodi → emociji

afekt je intenzitet koji deluje na telo bez znanja o uzroku → emocija je intenzitet koji se subjektivizira

afekt jeste dejstvo stvari (predmeta bez imena i identiteta) na aktuelno živo telo

emocija jeste dejstvo predmeta ili tela na telo drugog subjekta koji je imenuje.

Telo nije u uobičajenoj situaciji direktnog neinterpretiranog reagovanja na događaje okoline, ali nije ni u specifičnom tj. imenovanom emocionalnom stanju. Telo nije ...

Dijagram: Afekt = affectus → l'affect → affect → Gefühl → osećanje → senzacija → Empfindung → formatiranje → Affektbildung → sila → dejstvo → intenzitet → impakt na telo → vektor → ekranska sila → odnos tela i predmeta → učinak tela na telo → razaranje hegemonije diskursa → nediskurzivno → emocionalna struktura → naličje emocionalne strukture → traganje za konceptom afekta → približavanje koncepta i afekta → uvođenje afekta u diskurzivno tumačenje (tvrdi pristup) ili interpretacija afekta privremenim ili prolaznim asamblazom nesigurnih i poroznih ili vibrirajućih diskursa (meki pristup).

Fasciniraju me promenljivi *intenziteti afekata* koji pokreću ne-celi/nesigurni/nejasni do besmisla dovedeni, ali jezički izraženi koncept „uvrnutе zemlječuda” (*twisted wonderland*). „Uvrnuta zemljačuda” je *teška*, klizava i *komplikovana metafora* zasnovana gotovo neograničenim brojem kombinacija i re/kontekstualizacija (Laclau, 2009, str. 71). „Uvrnuta zemljačuda” je, možda, *roj* metafora sa različitim referencama usmerenim prema oneobičenim i afektiranim, često anksioznim, oblicima života koji sugestivno zrcale svakodnevicu. Reč je o iščekivanju (*Erwartung*²) razrešenja svetovnih kontra-

dikcija, antagonizama i konflikta, ali i direktnih odziva na pobuđene receptore. Bitno je prepoznati pokrenuti proces – procesiranje oblika života – razumevanja nastalog delovanjem promenljivog *intenziteta afekta* i njegovog prijema, njegovog prevođenja i, svakako, skladištenja-arhiviranja u individualnoj ili kolektivnoj te tehnološkoj memoriji. Korejska spisateljica Han Kang razradila je mapu slučajeva delovanja promenljivih, slučajnih, namernih i zastrašujućih intenziteta afekta razlikujući strah od vojnog nasilja, od umiranja, od bivanja mrtvim i od, fikcionalnog, reflektovanja sopstvenog ranjivog i povređenog te ubijenog i odloženog tela. Drastičan primer je prikazana i sugerisana atmosfera brutalnog vojnog nasilja protiv naoružanih i nenaoružanih civila, studenata, đaka i stanovnika jednog pobunjenog grada. Atmosfera se gradi oko narativa o gušenju studentske pobune u gradu Gwangjuu protiv diktatora generala Chun Doo-hwana maja 1980. Konstruiše se i izvodi telesni afekt gustinom verbalnih personalizovanih sekvenci indeksiranja nasilnih smrti. Prividno dokumentarna proza brzo postaje „afektivna proza”. Intenzitet afekta se postiže time što se čitalac – telo koje čita – uvodi u okruženje ispunjeno verbalnim slikama, metaforičnim konkretnim i apstraktnim emocijama, sugerisanim motivacijama straha i teskobe, te subjektiviziranim oprisutnjenjem mnoštva mrtvih tela u glasu „mrtvaca tj. ubijenog mladića” koji čitaoca vodi slojevima odbačenih, osloženih ili skrivenih tela ubijenih građana. Državni teror pokazuje se kao antidržavno nasilje, kao apparatus militantne i pervertirane državne represije: „Moje tijelo i nadalje se raspadalo. Sve više vodencvjetova nagomilalo se u mojim otvorenim ranama. Obadi su sporo gmizali po mojim usnama i vjedama, trljajući svoje tamne, tanke noge jednu o drugu. (...) Ovaj put došla su samo dvojica. Jedno po jedno, doneli su do nas najnoviju pošiljku tijela. Bilo ih je pet; četiri su imala lubanje razmrskane nekim tupim oružjem i mrlje od krvi na torzima, a jedno je bilo u bolničkoj spavaćici s modrim prugama. (...) Od tog trenutka mrzio sam svoje tijelo. Naša tijela, bačena iza te guštare kao komadi zaklanog mesa. Naša prljava lica koja su se raspadala i vonjala na suncu...” (Kang, 2024, str. 60–62). Afekt je tekstualno ostvaren instrumentalizacijom *semantičkog pritiskivanja* ili oponašanja ili ponavljanja intenziteta afekta usmerenog od tela ubijenog ka telu čitaoca i od tela čitalaca ka opisanom telu ubijenog. Motivisana je anksioznost sugestivnošću opisa mrtvih tela, rana, oskrnavljene ljudskosti, kao i odnosima ubijenih tela i glasa ubijenog aktera romana ili živog svedoka. Afekt nije jednostavni instrument ekspresivne održivosti priče unutar proznog narativa o slomu pobune. Bitan je, pre svega i jedino, pojačani intenzitet nelagode, pojačanje straha, te prerastanje anksioznosti u užas. Pazite! Povezuju se narastajući intenziteti afekta sa retoričkim modelima u razlici opisanog i doživljenog prema pročitanoj koje se približava direktnom doživljaju. Nije, međutim, reč o realizmu opisa, već o gustini anksioznih te užasavajućih zna-

čenja koja slede strategiju ljudskog utemeljenja strategije zla: *Da zlo postoji* (Badiou, 1996, str. 48–52). Doživljaj smrti rekonstruiše se u rasponu od retoričkog intenziteta do ponude za pomno iščitavanje plastično predočenih sekvenci umiranja, smrti i glasa koji ne prkosi smrti već služi njenoj afektivnosti usmerenoj ka čitaocu – tačnije, ka telu čitaoca. Gustina „strave” i „groze” približava se čitaočevom telu. Ali *ideja* državnog terora je bitni podupirač kojim se singularni afekt prelaska života u neživot preobražava u univerzalni tekst o ljudskom zlu: „U Gwangjuu se dogodilo isto što se godilo i na otoku Jeju, u Guangdongu i Nanjingu, u Bosni, i na cijelom američkom kontinentu dok je još bio poznat kao Novi svijet. I nas su ubijali s jednakom surovošću, kao da nam je upisana u genetski kod. / Nikad si ne dopuštam zaboraviti da je svaka osoba koju srećem pripadnik te ljudske rase. A to uključuje i vas, profesore, koji slušate ovo svjedočanstvo. I mene” (Kang, 2024, str. 146–147).

Elizabeth Grosz u raspravi koncepcija afekta Barucha de Spinoze ukazuje na potencijalni odnos između pasivnog i aktivnog, aktuelnog i prošlog prema budućem – drugim rečima, sugerise kako ući u polje delovanja: „Razumevanjem toga kako smo afektovano pokrenuti odnosima u koje smo uključeni, dolazimo do razumevanja naših moći da delujemo, do naših sposobnosti da preobrazimo strasti, koje na nas pasivno deluju, da ih preobrazimo u aktivnost, sposobnost afektivnog delovanja” (Grosz, 2017, str. 57). Da li je tada afekt hipotetička granica između *unutrašnjeg* i *spoljašnjeg*, odnosno, između prividno nematerijalnog (strast?) i materijalnog (afektivno delovanje: intenzitet sile koja gura/pomera ili aktivira telo). Afekt kao granica ili granična zona jeste bitni moment razumevanja tela u procepu između pasivnosti i aktivnosti: delanja i nedejanja, neafektiranosti i potpune poremećenosti intenzitetima afekata.

Potrebno je da identifikujem proces razumevanja, zato pokušavam da pokrenem epistemološke kognitivno strukturirane mehanizme i taktike razumevanja afekta i njegovog učinka. Razumevanje je zasnovano na postupnom i reflektovanom približavanju učinaka afekta i reprezentacija koncepta ka okružujućim diskursima. Ovde diskursi liče na – gruba metafora – atmosferu determinisanu klimatskim promenama. Neposredno okružje nije više svet, već dinamični asamblaz diskursa, zapravo, dispozitiva koji se smenjuju, preklapaju, brišu ili raslojavaju i talože, te nestaju. To je prvi epistemološki zadatak: hipotetički, a zatim stvarno povezati afekt i koncept u istraživanju – i postaviti spoj afekta i koncepta kao dostupni epistemološki *paket*. Paket znanja je nastao pakovanjem epistemoloških činilaca, paket se šalje dalje ka drugom/drugima, zatim, paket se otpakuje i iznova prepakuje i, zatim, opet otpakuje, a to znači: kodira i rekodira, a intenziteti se menjaju: smanjuju i pojačavaju. Ova intrigantna situacija ne može se svesti na istinita ili prihvaćena ili običajna, odnosno,

kanonska verovanja, već se mora, očekivano ili neočekivano, provocirati u predvidljivim ili nepredvidljivim situacijama povezanim sa aktuelnim ili kao aktuelnim oblicima života.

Uloga iznenađenja mora biti bitna.

Treba, međutim, pokazati kako sila afekta menja koncepte koji se time preobražavaju u različite potencijalnosti za izvođenje budućih znanja i njihovih značenja. Meni je bitno i pitanje: šta je sa potencijalnostima potrebnim za izvođenje prošlih značenja? Da li se afektom – onim bez značenja, aktiviraju i neka ili sva značenja iz prošlosti, ljudskih sećanja ili privatnih, odnosno, javnih arhiva? Kako prelazimo iz emocionalne pasivnosti u afektivno delovanje?

Šta se tu i tada odigrava?

Ići ću korak po korak. Poći ću sa sumnjičavim preispitivanjem „afekta” kao nekonceptualne i vandiskurzivne „sile” redefinišući ga unutar potencijalne mreže teorija diskursa, a to znači zamišljene „teorije o politici afekta”.

Afekt je po osnovnoj rečničkoj definiciji „način na koji je neko pobuđen ili raspoložen; reč je o prouzrokovanom mentalnom stanju, raspoloženju, osećaju, želji”³. Afekt ukazuje pre na „silu” (intenzitet fizičkog dejstva) nego na „prenos” (distribuciju kretanja između odsutnog osećanja, zatim, značenja i onoga što zadobija značenje i funkcioniše kao distribucija značenja prirodnog jezika i diskursa unutar dispozitiva tj. konkretnih društvenih formacija). Afekt bi mogao biti sila koja ne mora samo da se kreće u jednom pravcu od subjekta ka predmetu, već se može vratiti unazad ka predmetu, odbiti i pokazati se na drugom subjektu (Brinkema, 2014, str. 24). Bitni aspekti afekta su intenzitet (Massumi, 2002, str. 27), smer, mesto delovanja, trajanje intenziteta, i distribucija intenziteta koji moraju stići do svog odredišta, cilja, zapravo, mete.

Intenzitet je, tada, polazna karakterizacija akcije, ekspresija/izraz (Massumi, 2003, str. xiii) ili kontraekspresija, te time i stečeno iskustvo, a ne semantizovano znanje zasnovano na imenovanju, deskripciji i izvođenju, zamišljanju ili izmišljanju obrazloženja ili objašnjenja. Moguća je komunikacija ekspresivnim – izražajnim telom, bez upotrebe reči: govori telo pokrećući, tj. intenzitetom afekta pobuđujući, drugo telo. Afekt je idealizovani učinak na ljudsko telo koji nije još prepoznat, imenovan i konceptualizovan. To je nekakva nulta-započinjuća-sekvencija kada se pojavljuje intenzitet u odnosu na telo koje će ga, kasnije, identifikovati, imenovati i obrazložiti. Ali, nisam siguran šta sasvim tačno ili, tek, približno znači reč: „kasnije”? Ovo mi, ipak, izgleda kao idealizacija kojom se odričemo nosioca emocije kao entiteta punog značenja u ime agenta bez imena i značenja tj. same sile koja jeste intenzitet i ništa više od intenziteta usmerenog prema nekom živom ili neživom telu.

Namerna digresija!

2 Obratiti pažnju na muzičku monodramu u jednom činu Arnolda Schoenberga: *Erwartung Op. 17*, 1909.

3 Videti: „Affect”, u *Oxford English Dictionary*, drugo izdanje, 1989.

Da li ste nekada ljutito ili besno udarili šakom o sto, pesnicom o zid? Da li ste osetili bol u dlanu, u šaci i ruci? Bol je posledica intenziteta udara ruke o predmet. Jači intenzitet ostvaruje veći bol! Bol prolazi mojom rukom kao strelica odapeta lukom ili igla zarivena u meso. Na kraju krajeva, služim se metaforama preuzetim iz matematike (vektor) i iz fizike (sila), da približno i slikovito opišem haptički/anatomski udar i njegov prevod u prenos signala neuronskom mrežom telesnog procesuiranja informacija o potaknutom bolu. To znači, zapravo, prelazak iz neposrednog iskustvenog čulno-telesnog doživljaja u „teorijsku konstrukciju” negde između psihoanalize i njoj konfrontirane gatarijevsko/delezovske spekulativne izvedbe rasprave o afektu → ka neuronaukama i njihovim složenim diskursima koji modeluju i pozicioniraju na mestu afekta modele emocije i kognicije nastalog bola. Korak od neuronauka ka filozofskoj analizi ili, pre, raspravi napravila je Catherine Malabou izazovnom ponudom: „Upravo tako, ne-zgoda je ovdje eksperimentalna dimenzija ontologije”, koju nešto dalje razrađuje rečima: „Što se tiče razaralačke plastičnosti, ona ne djeluje na temelju potiskivanja. Nezgoda – trauma, katastrofa, oštećenje – nije potisnuta. Nije suzbijena, zatumljena, neprihvaćena. Afektivna hladnoća i indiferentnost žrtava nisu strategije zaobilazanja niti odgovaraju dubinskim slojevima negativnosti koje Freud iznosi na svjetlo dana kad uspostavlja razliku između intelektualne i afektivne negativnosti” (Malabou, 2016, str. 83, 107). Pokazuje se da se razumevanje odnosa događaja, metaforičnog opisa i bola usložnjavaju do neprozirnosti neprijatnog ali nerazumljivog iskustva. Posredno referiranje ka frejdovskom pristupu stvar čini još složenijom i nesigurnijom. U psihoanalizi – zavisno od trenutne i polazne pozicije interpretatora – afekt ne može biti nesvesno u strogom smislu reči, ali, sa druge strane pojavljuje se vektor dejstva i intenziteta koji se može nazvati „nesvesnim afektom”. Ta ambivalentnost je bitna za nesigurnost u pristupanju bilo kojoj teoriji afekta (Johnston, 2009, str. 113–114). Pošto afekt može biti sila ili poticaj koji vodi preko „zida jezika” (Lacan, 1983, str. 103), ali može biti i sila ili poticaj koja ostaje nevidljiva dok se ne rasprši u polju jezika pretvarajući se u mnoštvo protivurečnih tragova sa nesigurnim značenjima i njihovim preobražajima.

Mogu reći: potresen sam, uzbuđen sam, povređen sam, uzdrman sam, oneraspoložen sam, izmešten sam, ne znam šta mi se događa ali mi se nešto događa; ili ništa mi se ne događa ali imam osećaj straha, zbunjenosti, panike itd. Mogu da uzvknem: *Potpuno sam uspaničen!*

Zaboravljam na bol, strah, paniku.

Aktiviram sećanja i, zatim, primam sva iskrivljenja mog sećanja na afekte bola kao stvarno sećanje, koje nije stvarno sećanje, koje je deformisana slika događaja koji se desio i u sekvencama vremena bio prevladan. Zid jezika, zato, nužno menja moje iskustvo bola i sećanje na to iskustvo. Moje

metafore vektora i sile su takođe bliže potencijalnostima jezika nego potencijalnostima događaja koji sam nazvao afektom. Ali ako sam događaj nazvao afektom, onda je taj događaj već tu negde oko zida jezika.

Da li je cena koja se *plaća* za to da se afekt imenuje i, zatim, teoretizuje kao intenzitet bez imena (desemantizovana sila, vektor kao strelica →) to što ga idealizujem – oslobađam od funkcionalnosti u semantički motivisanoj komunikaciji sa naglaskom na „nesemantizovanoj doživljajnoj” ili „čisto iskustvenoj”, ma šta to značilo, pojavnosti, prisutnosti i dejstvu na moje telo? Da li je afekt desemantizovana komunikacija usmerena na odzive (*feedback*) tela prema telu, tela prema predmetu, predmeta prema telu itd...?

Čini mi se da se tada dešava nekakvo prelomno razdvajanje izvršnih *agenata* po pitanju vlasništva nad afektom! Da li afekt pripada telu? Da li afekt pripada duhu/psihi/umu/ nervnim procesima ili „ezoteričnom produžetku mog tela”? Da li tada afekt pripada kretanjima i kontra-kretanjima između tela i predmeta? Evo kako se o tome – prilično zagonetno – pitao Jacques Lacan: „Želim samo odgovor na ovo pitanje: da li afekt ima veze sa telom? Pražnjenje adrenalina – da li je to telo ili nije? Istina je da afekt remeti njegove funkcije. Ali, šta se to nalazi u njemu i čini da dolazi iz duše? Ono što se oslobađa je misao.

Afekt je antagonističko dejstvo promenljivog intenziteta delujućih sila među živim telima, između neživih i živih tela, te hipotetički i fikcionalno potentno: među neživim telima tj. stvarima. Telo je retko kada samo telo ili sama stvar. Uvek je pre reč o individualnom telu u društvu, o telu nad kojim se vrši represija, o seksualnom telu, o zdravom ili bolesnom telu, o kulturalno-preoblikovanom telu, o medijskom telu, o društvenom telu, o podučavanom telu, o prikazanom telu itd. Ali, reč je i o tehnološkom telu: o „digitalnom telu” (fizičkom telu prenesenom digitalizacijom u poredak digitalnog), o „postdigitalnom telu” (cirkulišućem-fluks digitalizovanih zastupnika tela tj. avatara u mrežama), o „post-internet telu” (telu koje je istovremeno sa obe strane interfejsa u stvarnom i u virtuelnom svetu) ili „post-medijskom telu” (telu koje ostaje kao trag te brisani trag medijske reartikulacije tela).

Afekt izazvan/pokrenut slikom poseban je slučaj događaja kao intenzivnog dejstva agenta „S” (slika) na agenta „LjS” (ljudsko stvorenje). Afekt se identifikuje, pogledom koji omogućava indeksiranje: izvora, smeru dejstva, efekta, trajanja dejstva i konceptualizacije na osnovu čina čulne indeksacije: „Ovo indeksiranje određuje temeljne karakteristike slike: trajanje jačine efekta slike moglo bi se nazvati njenim intenzitetom. Ono što se ovde pojavljuje jeste da ne postoji korespondencija ili usklađenost između kvaliteta i intenziteta. Ako postoji neka veza, ona je drugačije prirode” (Massumi, 2002, str. 24).

U slučaju filmske slike uveden je još jedan intenzitet različit od intenziteta afekta slike, ali uticajan na intenzitet afekta „filmske slike”: linearno kretanje i izmena slika, u kratkim sekvencama vremena, proizvodi uticaje i modifikacije afekta različite od afekta same statične slike. Filmska pokretna ili filmska zamrznuta slika obećava pojavu i dejstvo afekta. Filmski afekt je uobičajeno dvostruk! Kadar sa afektom je filmski prikazan, te filmski prikazani afekt u kadru treba da sugerise ili pobudi afekt kod gledaoca filma u nekoj vremenskoj sekvenci.

Na primer: scena sa tuširanjem, zamućenom zavesom tuš kade, mlazom vode i odvodom vode – slivnikom, nagim telom glumice koje se nazire kroz mlaz vrele vode i plastičnu zavesu, te nagoveštajem pojave ubice i izvođenja smrtonosnog uboda nožem – u Hitchcockovom filmu *Psiho*⁴ (Misek, 2008).

Ili, krupni planovi lica glavne junakinje u filmu *Stradanje Jovane Orleanke*⁵ (Martinac, Pavić, 1980, scena 5, 19, 29) Carla Theodora Dreyera. Krupni plan poništava singularni tj. emocionalni doživljaj suočavajući me kao gledaoca sa intenzitetom afekta koji uzdiže prizor do stradanja *ženskolikog Hrista*.

Reč je intenzivnom udaru afekta.

Odnosno, odsečena glava junakinje filma *WR: Misterija organizma* (Makavejev, 1982, ilustracija na 12. strani sa ilustracijama)⁶ Dušana Makavejeva. Glava glumice Milene Dravić na tacni. Brrr! Evokacija i provokacija memorisanih slika povezanih sa likvidacijama unutar traumatiziranih procesa dvadesetovekovnih totalitarizama. Političko ubistvo, izvršenje kazne, kastracija – u međuprostoru politike i seksualnosti.

Ili...

Film *Joker: Folie à Deux*⁷, za razliku od prvog filma *Joker*⁸, redukovan je od dramski razvijanog i ubrzanog narativa (Šuvaković, 2020, str. 50-52) na sekvence i, zatim u celini, na heterogeni asamblaj afekata promenljivih intenziteta: udari sila bez motivacije. Intenziteti i udari sila tj. afekata jedini su agent ovog filma – demotivisani narativi, retorički preneglašena gluma, izvedene anomaljske scenografije su samo podupirači (*props*) za pojavu, odvijanje i umnožavanje ili rojenje afekata. Da li je moguća ekranska slika „afekta” kao filmske bitne i dominantne figure?

Zatim...!

4 *Psycho*: Alfred Hitchcock, 1960.

5 *La Passion de Jeanne d'Arc*, režija: Carl Theodor Dreyer, glavna glumica: Renée Jeanne Falconetti, 1928.

6 *WR: Misterije Organizma*, režija: Dušan Makavejev, glumica: Milena Dravić, 1971.

7 *Joker: Folie à Deux*, režija: Tod Filips, glumci: Hoakin Rafael Finiks, Ledi Gaga i dr.; Warner Bros Pictures, 2024.

8 *Joker*, režija: Tod Filips, glumci: Hoakin Rafael Finiks, i dr.; Warner Bros Pictures, 2019.

M. Šuvaković, Izoštavanje mog pogleda / vida tokom prelistavanja knjige Carl Theodor Dreyer: *Stradanje Ivane Orleanske*, Split, 1980..

Savremena kratka televizijska serija *Adolescencija*⁹ prikazuje događaje povezane sa trinaestogodišnjim dečakom Jamiejem Millerom optuženim za ubistvo školske drugarice. Epizode nemaju poseban razvojni zaplet, sve se zna od samog početka: ko je žrtva, ko je ubica, ko su učesnici događaja pre i posle ubistva, poznat je društveni milje u kome živi porodica dečaka, poznate su relacije članova porodice itd. Svaka epizoda je građena na predočavanju neizvesne afektivne situacije: (1) u kratkotrajnoj istrazi, (2) u policijskom pritvornom istražnom ispitivanju Jamieja, (3) u neuspelom razgovoru sa

9 *Adolescence*, autori: Jack Thorne i Stephen Graham, režija: Philip Barantini, glumci: Stephen Graham, Owen Cooper i dr; Warp Films, Netflix, 2025.

psihološkinjom koja radi na njegovom psiho-profilu, i (4) u porodičnom suočenju sa dečakovim zločinom, zatvaranjem, porodičnim traumama, te odlukom dečaka da prizna zločin. Afektivna situacija proizlazi iz prividno dokumentarno prikazane transindividualne situacije intenzivno afektivnog ponašanja aktera. Nije bitna semantička ili, uže, simbolička psihološka ili narativna motivacija likova, radnje, zapleta i raspleta – već bihevioralni retorički ka afektima usmereni oblici ponašanja likova i njihovi međuljudski odnosi. Reč je o afektivnom pobuđivanju ponašanja, reakcijama i izražavanjima likova. Možda se može reći da je „afekt“ povezan sa zločinom predočen i izražen iz različitih perspektiva direktnog i indirektnih učesnika u istrazi i porodičnom životu: dečaka, detektiva, policijskih službenika, advokata, psihološkinje, susedstva porodice i, konačno, same porodice kao specifičnog mikrodrštvenog antagonistički destabilizovanog *organizma*. I šta se za pravo odigrava u epizodama TV serije? Verovatan odgovor je: pokazuje se *forenzika režima i sekvenci singularnog afekta i distribucije afekata* u specifičnim događajima vezanim za ubistvo, istragu, porodičnu situaciju. Radi se o televizijskoj prezentaciji „različitih materijalnih situacija izražavanja tj. pobuđivanja afekta – tačnije distribucije intenziteta afekta“. Afekt je, tada, u TV seriji konstruisani izvedbeni akter i mehanizam za sugerisanje anksiozne situacije „sloma dijalektike“ (Nedoh, 2020, str. 178) koja održava u stvarnoj ili prividnoj ravnoteži odnose unutar uobičajenog svakodnevnog života – života koji žargonški nazivamo „normalnost svakodnevice“. U ovom kontekstu termin „anksioznost“ ukazuje na trajne sekvence straha, zabrinutosti, sumnje, tj. destabilizacije likova, za razliku od trenutnih, ekscitacionih, udara intenzivnih afekata.

Kada se govori o afektu, može se postaviti i hipoteza da su bitni novi i sve noviji te neočekivani materijali (O’Sullivan, 2013, str. 18, Guattari, 1984, str. 133) izražavanja tj. fizičkog ili kao fizičkog delovanja na individuum u svakodnevnim, kulturalnim, političkim ili estetskim prostorima. Bitni su novi, a to znači neočekivani, udari na telo gledaoca, saučesnika ili slučajnog prolaznika koji dovode do telesne pa i egzistencijalne destabilizacije: od uzbuđenja preko iznenađenja do panike.

Na primer, vizuelni umetnik Zoran Todorović afektivno (Šuvaković, 2009, str. 3–31) dejstvo izvedenog dela (događaja, situacije) u sekvencama realnog vremena i prostora zasniva na uvođenju neočekivanih materijalnih modaliteta izražavanja, uvedenih u sasvim lokalizovane kontekste ljudskog ponašanja: *Kanon* (1996.) = provizorni zvučni „top“; *Zurenje* (1998.) = pogled kamere iz ženskih genitalija; *Agalma* (2003-2009.) i *Asimilacija* (1997–2000) = upotreba ljudskog materijala za izradu sapuna i hrane (pihtija); *Toplina* (2009.) = tkanine proizvedene od ljudske kose; *Integracija* (2017) = pivo proizvedeno od mokraće migranata itd. Svaki od naznačenih materijala ili materijalnih okolnosti motiviše neočekivanu afektivnu situaciju intenzivne destabilizacije ljudske percepcije, doživljaja mate-

rijala ili ponašanja u stvarnosti. Da je reč o delovanju afekta identifikuje se ukazivanjem da je važnija konstatacija „To se dešava!“ ili „To se dogodilo!“ od pitanja „Šta se to sada zaista dešava?“ i „kakva je skrivena tajna toga što se sada dešava“. Afekt je događaj koji se može karakterizirati kao „pred-ontološki“ događaj ili procep u konvencionalnim životnim uslovima ontologizacije ljudske percepcije, doživljaja, svesti, iskustva i, svakako, samorefleksije. U Todorovićevim radovima reč je zato o nužnoj i zahtevanoj potrebi za naknadnim i refleksiji podložnim povezivanjem afektivno-čulno-materijalnog intenziteta sa konceptima oneobičavanja korišćenog i prerađenog materijala: o udaru zvučnog talasa u ljudsko telo, posebno, u ljudski slušni aparat; o pogledu koji ulazi u „tehnički pogled“ koji izlazi iz ženskih genitalija; o haptičkom dodiru tela sa sapunom načinjenim od ljudske tvari; o ukusu hrane načinjene od ljudskih masnih tkiva dobijenih kao otpadak u plastičnoj hirurgiji; o vizuelnom i haptičkom osećaju suočenja/dodira sa tkaninom načinjenom od ljudskog materijala (kose); o ukusu piva kao proizvoda nastalog iz prerađene – procesuirane – ljudske mokraće itd. Njegovi umetnički radovi (događaji, situacije, predmeti) funkcionišu kao prekidači ili transduktori (Simnodon, 2017, str. 155) kojima se povežem/o sa neočekivanim i oneobičanim materijalnim agentima (zvuk određene frekvence, genitalije kao okruženje pogleda, sapun i hrana ljudskog porekla, tkanina prerađene kose ili pivo nastalo procesuiranjem mokraće i materijala potrebnih za vrenje). U svakom slučaju: afekt *prodire u telo* kao sila određenog intenziteta, koju zatim treba refleksivno identifikovati i time konceptualizovati. Umetnik radi na afektu kao uzročniku telesnih, individualnih ili subjektivnih anomalijskih simptoma koji pokazuju uznemirenje tela suočenjem sa materijalom ili identifikacijom ponuđenog materijala. Može se reći da je zbunjenost, ili strah ili, možda tek, destabilizovanost gledaoca/učesnika u percepciji Todorovićevog rada „signal da se nešto dešava“ što nije uobičajeno, na šta smo naviknuti ili što smatramo javnim estetskim događanjem u svakodnevicu ili izuzetnim situacijama stvarnog života.

Nemački reditelj Harun Faroki je nizom filmova, video instalacija i kritičkih komentara ukazao da postoje propusne granične – liminalne – zone između estetskog (prostora operacione slike), političkog (prostora društvene moći, nadzora, regulacije, kazne ili nasilja) te ratnog (prostora nasilnog postavljanja i rešavanja kontradikcija i antagonizama u jednom društvu ili između različitih društvenih skupina) (Holer, Mende, Pantenburg, 2017, str. 3–7). U kontekstu rasprave o „afektima“ reći ću da afekt predkonceptualnim i bez-značenjskim singularnim ili hibridnim asamblažnim karakterizacijama može biti proizveden/izveden i u estetskom prostoru i u političkom prostoru kao i u prostoru kulturalne industrije zabave, odnosno, državne institucionalne ili parainstitucionalne presije.

Zoran Todorović: *Kanon*, 1996.
(objavljeno ljubaznošću umetnika)

Afekt je, zato, rizičan, neočekivan sa potencijalnim opasnostima, potencijalno silovit i zato, verovatno, opasan!

Rizičan i opasan primer: afekt proizveden soničnim napravama!

Intenzitet soničnog događaja – frekvenca zvuka – proizvodi intenzivnu akustičku tj. talasnu silu u vazduhu. Ta sila deluje na tela ljudi, na tela u masi ljudi, na ljude koji imaju doživljaj čudnog i neidentifikovanog, a ubrzanog i pokretnog zvuka koji se približava. Afekt ili mnoštvo afekata može biti izvedeno izvan estetskog prostora u urbanom polju policijske ili parapolijske operative tj. u polju – verovatno – namerne i nasilne intervencije u odnosu na tela učesnika masovnih okupljanja, protesta, ali i slučajnih prolaznika. Afekt je, na primer, namerno proizvedeni učinak upotrebe „soničnog oružja” (*sonic weapon*) u postizanju zvučnog/talasnog zbujućeg i, zatim, paničnog, a nevidljivog, događaja među ljudima u javnom prostoru. Takva naprava, veoma pojednostavljeno, zasniva se na stvaranju fokusiranih zvučnih talasa kao sredstva za onesposobljavanje ljudi ili nanošenje štete različitim predmetima. Sonična oružja su „tehničke naprave” koje se zasnivaju na tehničkoj primeni principa akustike radi ciljanog delovanja na grupe „neprijatelja” – na neprijateljske vojnike, na masu demonstranata na ulicama i trgovima, na fudbalske navijače tokom sukoba navijačkih grupa, na emigrante koji pokušavaju da ilegalno pređu državnu granicu, pa čak i negde tamo daleko na savremene gusare koji napadaju tankere i jachte. Ovakva oružja se mogu razlikovati po intenzitetu fizičkog poremećaja i po interventnom čulno-telesnom efektu.

U raspravi afekta bitno je ukazati na mogućnost proizvodnje zvučnog efekta koji svojim intenzitetom pobuđuje neočekivana individualna i kolektivna panična stanja. Reč je o proizvodnji individualnog i kolektivnog straha zvučnim „talasnim udarom”. Visoko razvijena i razrađena tehnologija proizvodnje zvučnog-talasnog afekta se pokazuje kao moguće politički motivisano i nasilno tj. represivno sredstvo delovanja na tela građana¹⁰. Afekt se zato vidi ne samo kao spekulativni koncept (Deleuze), kao estetski filmski, video, fotografski, telesni ili prozni učinak (Carl Theodor Dreyer, Dušan Makavejev, Tod Phillips, Zoran Todorović, Han Kang), već i kao interventno oružje kojim se uznemirava, paniči i onesposobljava te povređuje telo pojedinca i tela unutar grupe/mase. Savreme-

na tehnologija može realizovati gotovo svaki stvarni ili vidljivi materijalni poredak kao opasno oružje¹¹. Reč je o oružju koje „nevinu spekulaciju” preobražava u pragmatični instrument političkog i nasilnog delovanja.

Louis Althusser je pisao o razlici između „državnih ideoloških aparata” i „državnih (represivnih) aparata” (Altiser, 2009, str. 26–34, Montag, 2003, str. 119, 122). U slučaju afekta zanima me trenutak kada „državni ideološki aparati” postanu „državni represivni aparati” tj. kada počinju da deluju nasilnim – afektivnim – sredstvima na građane, demonstrante, vojnike ili slučajne prolaznike. Ideološki rad biva zamenjen represivnim fizičkim intenzivnim dejstvom afekta u fizičkom prostoru. Tada se represija – u ovom slučaju – prepoznaje kao nevidljivi „intenzitet talasnih sila” koje proizvode određeni broj naprava radi ostvarivanja nasilnog cilja: razbijanja protesta izazivanjem osećaja panike. Ideologija, primarno, potpada pod funkciju „reprezentacije” (slike, predstave), a afekt potpada pod funkciju „sile kao izraza moći” (silovitog dejstva na pojedinca, grupu ljudi ili masu demonstranata). Ideologija državnih aparata i afektivna moć represije razdvajaju se po sredstvima i po ciljevima: ideologija deluje u procesu subjektivizacije, afektivna moć deluje u procesu prekidanja i poništavanja javne protestne masovne subjektivizacije prisutnih tela. Moć afekta desubjektivizuje tj. razara alternativne modalitete subjektivizacije u potencijalno „paničnom događaju”. Dok ideologija ostvaruje subjekt događajem koji se može opisati rečima: „načini me onim što ja jesam”, moć afekta razara trenutni subjekt paničnim događajem koji se može opisati rečima: „paničim se ili se spasavam od *onoga* u čemu sam se nenadano zatekao”. Bitna je razlika između „ja jesam” i „nenadano zatekao”.

Ali, kako to izgleda u odnosu na pojedinačno ili kolektivno telo onih na koje je primenjen zvučni afektivni udar? Primeniću jednu zamisao iz intervjuja Michela Foucaulta. Ne ulazim u celinu njegove teorije moći, već primenjujem jednu sekvencu na izvođenje koncepta i demonstracije „afektivne moći”:

Ono što želim da pokažem je kako odnosi moći mogu materijalno prodrati u dubinu tela, ne oslanjajući se čak ni na posredovanje vlastitih predstava sebe kao subjekta. Ako moć uzima vlast nad telom, to nije ostvareno time što prvo mora biti prisvojena u svesti ljudi. Postoji mreža ili krug bio-moći, ili somato-moći, koja deluje kao formativna matrica same seksualnosti kao istorijskog i kulturalnog fenomena unutar kojeg se, čini nam se, istovremeno prepoznajemo i gubimo (Foucault, 1980, str. 186).

¹¹ Uporedi sa: https://x.com/earshot_ngo i <https://earshot.ngo/investigations/sonic-attack-on-a-silent-vigil>.

Zatim!

Na primer, serijom *Adolescenti* se pokazuje – svakako, posredno – kako odnosi moći u generacijskoj zajednici đaka u školskom razredu, u policijskom, istražnom i sudskom procesuuiranju te u porodičnom i okružujućem susedstvu ostvaruju i prodiru u dubinu ljudskog tela kao „agenta života”. Moć koja prodire u svako pojedinačno telo – žrtve, ubice, detektiva, psihološkinje i svakog od članova porodice (oca, majke, sestre) – biva predočena kao različita a intenzivna sila tj. afekt. Ili, na beogradskim demonstracijama „afektivna moć” = „moć državnih aparata represije” biva prevedena u silu (afekt ili roj afekata) proizvedenu oružjem koje stvara određeni i usmereni intenzitet zvučnog/talasnog udara.

A Foucaultova interpretacija može se preraditi u sledeći skup iskaza:

Ono što želim da pokažem je kako afektivni odnosi proizvedeni tehnologijama moći mogu materijalno prodrati u dubinu tela, ne oslanjajući se čak ni na posredovanje vlastitih predstava subjekta. Ako afekt, a preko njega moć pojedinca ili države, uzima vlast nad telom u javnom prostoru, to nije zato što prvo mora biti prihvaćena u svesti ljudi. Postoji mreža ili krug bio-moći, ili somato-moći, koja deluje kao formativna matrica telesnog straha i, zatim, anksioznosti (serija *Adolescencija*), odnosno, koja deluje kao izvršna materica fizički ostvarene državne represivne moći (događaj na protestima studenata i građana 15. marta) koja razara složeni politički građanski protest izazivanjem nekontrolisane panike.

Afekt koji je prepoznat kao „telesna učinkovitost” prevodi se u „konceptualno znanje” koje je smešteno u dinamične režime prepleta mišljenja i jezika sa kognitivnim mehanizmima tela. A u sledećoj sekvenci bi se veoma riskantno pretpostavilo, na način *koreografskog i plesaćkog mišljenja*, da postoji očekivani složeni odnos afektivnih i konceptualnih učinaka i njihovih akumulacija koji možemo nazvati „telesno znanje” (*carnal knowledge*). Ako je tako, „telesno znanje” i „politika afekta” su deo šire strategije naših telom vođenih oblika života u kontekstima dinamičnih kretanja, antagonizama, konflikata, sadejstava ili približavanja, odnosno, udaljavanja. Upotrebio sam referentnu sliku *koreografskog i plesaćkog mišljenja* zato što nas *koreografsko i plesaćko mišljenje* u okviru humanistike približava telu više nego bilo koji drugi ili drugačiji pristup mišljenja/mišljenju. Na primer, koreografkinja i plesačica Yvonne Rainer se oslanjala na premisu „osećanja su činjenice” (*feelings are facts*) (Rainer, 2006, str. 380–409), a teoretičar savremenog plesa André Lepecki je interpretirao teze o *telu kao arhivu* (Lepecki, 2016, str. 115–143) u odnosu na telesni rad stvaranja, izvođenja ili ponovnog izvođenja tele-

sne razlike, odnosno, konceptualne akumulacije telesnih učinaka (afektivnih impakta). Da li se tada može reći da se moje telo seća svoje neposredne ili daleke prošlosti akumuliranim i reaktiviranim spojevima – prilipcima afekata i koncepata? Odnosi afekta i koncepta, kada se prevedu u poredak reči tj. prozu koja je data referencama ka konceptima koji reflektuju afekte, otkrivaju se kao reduktivna ispovest: „Telo nikada nije bilo moj neprijatelj”, kaže. „U telu sam se uvek osećala okretno. Naučila sam ga da čini stvari koje druga tela ne umeju da čine. Ono me upija u sebe na jedan sasvim nepristrasan način. Nastojim da analiziram i iznova oblikujem” (Delilo, 2005, str. 107). Zaključiću zato da „afekt” nije spekulativni ili metafizički pretpostavljen „nevini agent”, već pre potencijalna još neimeenovana ali upotrebljena sila koja može dobiti različite funkcionalne namene u životnom, estetskom ili političkom individualnom, kolektivnom, parainstitucionalnom ili državnom institucionalnom delovanju.

Afekt je, u tom smislu, stvarna, potencijalna ili fikcionalno motivisana opasnost!

Po Baruchu de Spinozi, na primer, bitna odlika tela je kapacitet, moć ili potencijal da izazove afekt (*affectio*) ili da bude afektirano od drugog ili drugih tela ili, možda, objekata koji su, možda, prikrivene ili izmanipulisane stvari. Afekt je modus supstancije ili modifikacija koja zahvata taj modus. U *Etici* je izazovno zapisano – biram fragment:

- I. Čovekova suština ne sadrži u sebi nužno postojanje, to jest, prema redu prirode može da se dogodi, kako da ovaj i onaj čovek postoji, tako da i ne postoji.
- II. Čovek misli.
- III. Modusi mišljenja, kao ljubav, požuda (žudnja), ili ma koji drugi što bivaju obeležavani imenom afekta duše, postoje samo ako se u jednoj individui nalazi ideja stvari voljene, željene itd. A ideja može da postoji, čak i kad ne bi postojao nikakav drugi modus mišljenja.
- IV. Osećamo da jedno izvesno telo biva pod dejstvom afekta na mnogo načina.
- V. Mi ne osećamo i ne opažamo nikakve pojedinačne stvari, sem tela i modusa mišljenja (de Spinoza, 1970, str. 46–47).

Po Gillesu Deleuzeu i Felixu Guattariju, te njihovim brojnim interpretatorima, afekt ne označava lično osećanje (*sentiment*) ili obeležje, nije psihoanalitički koncept, već bitno za afekt je započinjanje tj. „predlični” intenzitet koji odgovara jednom segmentu destabilizovanog telesnog – ljudskog, životinjskog (a možda i biljnog – iskustva) (Deleuze, Guattari, 2013, str. 268, 400–401). Pitam se šta je sa mašinama i sensorima? Afekt je potencijalnost, moć, dejstvo, sila, izraz, intenzitet ili svojstvo, tj. nešto što je izraženo i iskustveno registrovano kao

posledica u prolaznim odnosima između različitih živih i neživih tela: „Afekti probadaju tijelo poput strijela, oni su ratno oružje”. Tada se može izokrenuti stav „afekti su upravo ta čovekova postajanja neljudskim, kao što su percepti (uključujući i grad) neljudski predeli prirode” (Delez, Gatari, 1995, str. 213). Ovaj stav u inverznom smislu može glasiti: afekti su granična siva zona između ljudskih i neljudskih interakcija i odziva na njih.

Tada, politika afekta = afektivni udar → individualno telo → kolektivno telo → udar unutar oblika života → intenzivni međuodnos oblika života i medijskih ili tehnoloških agenata (postljudsko) ili prirodnih/planetarnih agenata (predljudsko ili, samo, ne-ljudsko) → afekt se suspreže sa strukturama moći, mada može biti njihova potvrda/izraz ili može biti njihovo osporavanje/impakt.

Afektivni politički obrt u domenima aktuelne ljudske politike ukazuje na kretanje od političkog čulnog impakta preko diskursa-svedočenja upućenog inteligibilnosti subjekta ka politički motivisanom ili pokrenutom intenzitetu usmerenom na društveno telo i na kretanje društvenog tela ka individualnom – pojedinačnom – telu koje treba repozicionirati. Politika afekta ukazuje na ekspanzivne opsege i režime mikropolitike tela, okružja tela ili medijske impakte na telo. Afektivni obrt u čulnom (estetskom) domenu označava otklon od semantičke/simboličke poruke ka fizičkoj, a to znači, čulno-telesnoj izloženosti živog tela intenzitetu dejstva prisutnog ili događajnog pokretača – sile koja ima intenzitet da udari pokrene neku stvar ili stvorenje ili ... Afektivni obrt je ukazao na moguće preobražaje epistemološkog u različite tehničke, životne ili telesne aluzivne prisutnosti dinamičnih odnosa impakta politike, ali i učinaka nedovoljno poznatog sveta prirode i uticaja bližeg ili daljeg kosmosa – na primer, u sovjetskoj avangardi ili neoavangardama – na politiku, a to znači na dinamična uređenja ljudske i ljudskih zajednica.

Reći ću da su afekti i koncepti *agenti* različite prirode, ali da se negde u međuprostorima dejstva sila i njihovih promena intenziteta prema ljudskom telu i kontekstima ljudskog tela – povezuju (prožimaju, upakuju, lepe) za oblike života.

Postavljam i time prihvatam političku pretpostavku da se afekti i koncepti, iako *agenti* različite prirode, povezuju (prožimaju, pakuju, lepe) u međuprostorima dejstva sila i promena intenziteta prema ljudskom telu/umu, kao i prema kontekstima ljudskog tela. Tada se potvrđuje:

Somatska strana: ontološki postavljeno → pulsaciona energija – koja može da vodi pakovanju ili lepljenju afekta i koncepta unutar javne sfere.

„Somatsku stranu” razumem u opoziciji sa semiološkom stranom i njihovom povezanošću, ali ne i sa njihovim podudaranjem. Nema takvog mogućeg podudaranja, mada potencijalnost odnosa postoji.

- Semiološka strana: epistemološka namera i zahtev za intervencijom – koja vodi pakovanju ili lepljenju afekta i koncepta posredstvom dinamike jednog ili više (lanca, mreže) označitelja.
- Somatska (Eyers, 2015, str. 23) strana „ovog hipotetičkog paketa” obećava učinak afekta na telo kao događaj razmene energije: odašiljača, sile i prijemnika tj. tela/predmeta/pojave, sile i tela/senzora.
- Semiološka strana „ovog hipotetičkog paketa” obećava interaktivni – razmenski – učinak afekta na zamišljeni odnos telo-označitelj (Eyers, 2015, str. 20, 21, 23) kojim se anticipira mogućnost smisla neizvesnog prevoda učinka sile u materijalni poredak moguće jezičke reprezentacije i njenih konceptualnih ekvivalenata.

Postavio sam i demonstrirao zahtev da se od savremenih filozofskih razrada Deleuzeovog/Guattarijevog afekta kao neinteligibilnog, vanjezičkog i pred-diskurzivnog „događaja” ili „dejstva intenzivne sile” vratim u riskantni prostor neodređenosti prožimanja, pakovanja, prepakivanja i lepljenja između afekta (sile, intenziteta, udara) i koncepta (propozicije, jezika, diskurzivnog rada) unutar različitih prostora, kakvi su na primer estetski ili politički ili potrošački ili zdravstveni ili ... ili prostori oblika života.

Reference

- Ahmed, S. (2020). *Kulturna politika emocija*. Prevod Andy Jelčić. Fraktura.
- Altiser, L. (2009). *Ideologija i državni ideološki aparati (Beleška za istraživanje)*. Prevod Andrija Filipović. Karpos.
- Badiou, A. (1996). *Etika / Razprava o zavesti o Zlu*. Prevod Jelica Šumić-Riha. Problemi 1 XXXIV.
- Brinkema, E. (2014). *The Forms of the Affects*. Duke University Press.
- Bruno, G. (2018). *Atlas of Emotion / Journeys in Art, Architecture, and Film*. Verso.
- Delez, Ž., Gatari, F. (1995). *Šta je filozofija?* Prevod Slavica Miletić. IK Zorana Stojanovića.
- Deleuze, G., Guattari, F. (2013). *Tisuću platoa / Kapitalizam i shizofrenija 2*. Prevod Marko Gregorić. Sandorf i Mizantrop.
- Delilo, D. (2005). *Bodi artist*. Prevod Zoran Paunović. Geo-poetika.

- de Spinoza, B. (1970). *Etika geometrijskim redom izložena i u pet delova podeljena*. Prevod Ksenija Atanasijević. Kultura.
- Eyers, T. (2015). *Post-Rationalism. Psychoanalysis, Epistemology, and Marxism in Post-War France*. Bloomsbury.
- Foucault, M. (1980). *Power/Knowledge. Selected Interviews and Other Writings 1972–1977*. Prevod Colin Gordon, Leo Marshall, John Mepham, Kate Soper. Pantheon Books.
- Grosz, E. (2017). *The Incorporeal. Ontology, ethics and the Limits of Materialism*. Columbia University Press.
- Guattari, F. (1984). *Chaosmosis – an ethico-aesthetic paradigm*. Prevod Paul Bains, Julian Pefanis. Indiana University Press.
- Holert, T., Mende, D., Pantenburg, V. (2017). *Harun Farocki: Before Your Eyes – Vietnam / Commentary Documents Material*. Harun Farocki Institut.
- Johnston, A. (2009). Affective Life between Signifiers and Jouis-sens: Lacan’s *Senti-ments and Affectuations*, *Filozofski vestnik*, br. 2, str. 113-141.
- Kang, H. (2024). *Ljudska dijela*. Prevod Mirna Čubranić. Hena.com.
- Laclau, E. (2009). Artikulacija in meje metafore. Prevod Rok Benčin. *Filozofski vestnik*, br. 1, str. 67–88.
- Lakan, Ž. (1983). *Spisi* (izbor). Prevod Danica Mijović, Filip Filipović. Prosveta.
- Lepecki, A. (2016). *Singularities. Dance in the age of performance*. Routledge.
- Makavejev, D. (1972). *WR: Mysteries of the Organism*. Avon.
- Malabou, C. (2016). *Ontologija nezgode. Esej o razaralačkoj plastičnosti*. Prevod Marko Gregorić. Multikulturalni institut.
- Martinac, I. Pavić S. (1980). *Carl Theodor Dreyer – Stradanje Ivane Orleanske*. Prevod Mirjana Raspudić. Slavica film i Centar za kulturu radničkog sveučilišta Đuro Salaj.
- Massumi, B. (2002). *Parables for the Virtual. Movement, Affect, Sensation*. Duke University Press.
- Massumi, B. (2003). *A Shock to Thought. Expression after Deleuze and Guattari*. Routledge.

- Misek, R. (2008). A Parallax View of Psycho. *International Journal of Žižek Studies*. Vol. 2.1. Pristupljeno 4. 4. 2025. <https://zizekstudies.org/index.php/IJZS/article/view/43/40>
- Montag, W. (2003). *Louis Althusser*. Palgrave Macmillan.
- Nedoh, B. (2020). Anxiety and Ontology: Toward the Lacanian Materialist Metapsychology of the Affect. *Filozofski vestnik*, br. 3, str. 177–208.
- Rainer, Y. (2006). *Feelings Are Facts. A Life*. The MIT Press.
- Simondon, G. (2017). The regulative function of culture in the relation between man and the world of technical objects. Current problems. *On the Mode of Existence of Technical Objects*. Prevod Cécile Malaspina, John Rogove (str. 129–163). Univocal Publishing.
- Šuvaković, M. (2009). Z.T. - INTENZITET AFEKTA : *Performansi, akcije, instalacije: retrospektiva Zorana Todorovića*. Muzej savremene umetnosti Vojvodine.
- Šuvaković, M. (2020). 3E – *Estetika, Epistemologija, Etika spekulativnih i De Re medija*. Fakultet za medije i komunikacije.